

Rec.: Josef Válka, *Husitství na Moravě. Náboženská snášlivost. Jan Amos Komenský*, k vydání připravili R. Antonín, P. Elbel, B. Chocholáč, L. Jan, D. Malat'ák, T. Malý, P. Pumpr, odpovědný redaktor J. Janák, vydala Matice Moravská, Brno 2005, ss. 378, 12 il.

Prezentowana książka jest wyborem wcześniej publikowanych artykułów znakomitego morawskiego historyka Josefa Válki, przygotowanym do druku przez kilkuosobowy zespół redakcyjny, w celu wyrażenia hołdu badaczowi, który w ubiegłym roku obchodził siedemdziesiątą piątą rocznicę urodzin. Postaci J. Válki nie trzeba szerzej przedstawiać nikomu, kto zainteresowany jest okresem czeskiego husytyzmu. Autor ten ma na swoim koncie liczne prace, książkowe i w postaci mniejszych rozpraw, które zawsze przyjmowane są z wielkim zainteresowaniem i mają ten nie do przecenienia walor, że składają nie tylko do dyskusji, ale również do głębszej refleksji.

Josef Válka znany jest przede wszystkim jako wszechstronny znawca dziejów Moraw z okresu rewolucji husyckiej. Znaczenia jego dorobku naukowego z tej dziedziny nikt bodaj nie scharakteryzuje lepiej, niż uczynił to F. Šmahel, który pisze, że Válka zawsze zajmował się węzłowymi problemami husytyzmu, widząc je niezmiennie w szerokiej perspektywie badawczej, nie stroniąc od bardzo śmiałych uogólnień, a jego *Studie k dějinám husitské revoluce na Moravě* i rozprawy o różnych aspektach morawskiej swoistości „wprowadzają doniosłe problemy, które trzeba będzie sprawdzać i studiować”. (F. Šmahel, *Husitská revoluce*. T. 1 *Doba vymknutá z kloubů*, Praha 1995, s. 44).

Wydawcy bardzo zręcznie dokonali wyboru zarówno najbardziej znanych, jak i najbardziej charakterystycznych prac z badawczej praktyki J. Válki. Podzielili je też na trzy kategorie problemowe – dodajmy, niezwykle trafnie, układające się w trzy segmenty, z których każdy mógłby, po odpowiednim poszerzeniu, stać się osobną książką.

Pierwszy z nich zresztą, poświęcony husytyzmowi na Morawach (*Husitství na Moravě*, s. 9-226) istotnie przyniósł w 1991 r. wydane w Brnie wielkie dzieło historyka zatytułowane *Dějiny Moravy. I. Středověková Morava*. Drugi dotyczy problematyki tolerancji wyznaniowej (*Náboženská snášenlivost*, s. 229-266), która skądinąd od dłuższego już czasu cieszy się wielkim zainteresowaniem historiografii. Ostatni natomiast skupia się wokół postaci Jana Amosa Komenského (*J. A. Komenský*, s. 269-350).

Prezentowane w recenzowanej książce artykuły ukazywały się w druku w latach 1970-1997 w specjalistycznych czasopismach (najwięcej z nich w „*Studia Comenciana et historica*”, i „*Jižní Morava*”) i w pracach zbiorowych. Zarówno więc z tego względu, jak z powodu powszechnej znajomości tych rozpraw w gronie osób zainteresowanych prezentowaną w nich problematyką, wypada zrezygnować z ich szczegółowego omówienia. Pozostaje jedynie ogólne scharakteryzowanie wybranych przez wydawców prac. Część *Husitství na Moravě* otwiera pięć obszernych prac opatrzonych wspólnym autorskim tytułem *Studie k dějinám husitské revoluce na Moravě*, z których pierwsza ukazała się w 1979, ostatnia zaś w 1988 r. Są nimi: I. *Morava roku 1421* [s. 9-35], II. *Počátek války o Moravu (1422-1423)* [s. 37-61], III. *Vrchol bojů o Moravu (1423-1425)* [s. 63-89], IV. *Hegemonie husitů na Moraviě (1426-1434)* [s. 91-115], V. *Cesta Moravy ke kompaktátům* [s. 117-147]. Ich kontynuacją był artykuł *Moravský státoprávní epilog husitské revoluce*, który ukazał się w 1989 r., w obecnym wydaniu s. 149-165. Pozostałych pięć prac części pierwszej przynosi kontynuację zainteresowań J. Válki husytyzmem na Morawach doprowadzonych chronologicznie do końca XV w. Otwiera je *Počátek „bezvládí”?* (*Politické myšlení a státní struktura v bojích o završení husitské revoluce*) [s. 167-179]. Następnym jest niewielka objętościowa, ale szczególnie interesująca rozprawa *Basilejská jednání a tradice mírových snah* [s. 181-185]. Zamykają zaś pierwszą część doskonale *Stavovství a krize českého státu ve druhé polovině 15. století* [s. 187-204], *Matyáš Korvin a Česká koruna* [s. 205-215] i „*Moravanství*” v 15. století. *Komplikace ve vývoji české nacionality* [s. 217-226].

Część zatytułowana *Náboženská snášenlivost* jest częścią najkrótszą, składającą się z zaledwie czterech prac, ale za to poruszających problematykę, którą podejmować mogą wyłącznie historycy wybitni,

posiadający nie tylko doskonałą wiedzę – nazwijmy ją – wiedzą fakto-graficzną, ale przede wszystkim wycucie dla spraw o bardzo deli-katnej materii. W recenzowanej pracy takie kryteria spełniają wszy-stkie rozprawy części drugiej: *Ctibor Tovačovský z Cimburka – O právé duchovním*. (*K církevněpolitickým důsledkům husitské revoluce na Moravě*) [s. 229-235], *Tolerance či koexistence? (Kpovaze soužití různých náboženských vyznání v českých zemích v 15. až 17. století)* [s. 237-248], *Politika a nadkonfesijní křesťanství Viléma a Jana z Pernštejna* [s. 249-260], *Komenský a nadkonfesijní křesťanství* [s. 261-266].

W ostatniej części zamieszczono siedem mistrzowskich prac po-swięconych analizie poglądów wyrażanych przez Komenskiego, a także recepcji jego twórczości. Pierwszy problem reprezentują teksty dotyczące rozważań Komenskiego na temat narodu i ojczyzny, a także odpowiedzi na pytanie o to, czy za swą ojczyznę – patria uważał Cze-chy czy Morawy [*Obsah pojmů národ a vlast u Komenského. (K otázce Komenského „moravanství”*), s. 269-281], pojmowania przez niego polityki i podjętych prób przewycięzenia machiawelizmu (*Komenského pojetí politiky a pokus o překonání machiavelismu*, s. 283-292), głoszonych idei socjalnych i społecznych (*Glosy k interpretaci sociálního myšlení J. A. Komenského*, s. 293-306) oraz idei socjalnych i politycznych, które zawarł w dziele *De rerum humanarum emenda-tione consultatio catholica (Komenského sociální a politické myšlení v Konzultaci*, s. 397-323). Drugi z zasygnalizowanych problemów re-prezentują trzy prace poświęcone bardzo nieprzychylniej krytyce Ko-menskiego, która wyszła spod pióra Pierre’a Bayla w wydanym przez niego w 1696 r. (a także późniejsze wydania) *Dictionnaire Historique et Critique [Komenský v Baylově slovníku (Historické paralely a rozdíl diskursů)*, s. 325-334], rozważaniom o Komenskim i Kartezjuszu (*Descartes a Komenský ve změně myšlenkových para-digmat na prahu moderny*, s. 335-343) – dodajmy, nie wchodząc, jak wcześniej zapowiadano, w szczegóły, że tekst ten skonstruowany został w oparciu o trzy, doprawdy frapujące, problemy badawcze, i roli Komenskiego w kulturze europejskiej XVII w. (*Komenský v evropské kultuře 17. století*, s. 345-350).

Książkę zamyka zwięzły – doskonale ujęty – tekst redakcyjny (*Místo doslovu*, s. 351-352), spis skrótów (s. 353), obszerna bibliogra-

fia źródeł i opracowań, które znajdujemy w prezentowanych tekstach (s. 354-368), oraz indeks osób (s. 369-378).

Podsumowaniu zbioru prac J. Válki niech posłużą słowa, które przytoczyli wydawcy, ponieważ całkowicie trzeba się z nimi zgodzić, a trudno byłoby ująć to inaczej, czy tym bardziej lepiej: „W każdym z tekstów Válki można, raz bardziej, raz mniej, wyczuć dążenia do uchwycenia aktualnej terminologii, wyobraźnię badawczą i zrozumieć, jeśli nie zasady, to przynajmniej pobudki kierujące mechanizmami dziejowymi. W prezentowanych studiach Józef Válka jawi się jako znakomity historyk i znawca filozofii dziejów. Rozważania Válki obejmują kilka dziedzin wiedzy, dlatego z wielu z nich, jak z wymion boskiej Amaltei, wiedzę będą mogli czerpać adepci historii, historii literatury, filozofii, historii sztuki i muzyki, a także teologii i politologii” (s. 351).